

DOROTA MARZEC

WSPÓŁCZESNE TENDENCJE
W HANDLU MIĘDZYNARODOWYM
SPRAWIEDLIWY HANDEL

Dla wielu gospodarek handel międzynarodowy jest wyznacznikiem rozwoju gospodarczego, wpływa na redukcję biedy i bogacenie się społeczeństwa, przyczynia się do wzrostu gospodarczego. Jednak pogląd ten nie stanowi reguły, bowiem doświadczenie wielu państw, zwłaszcza państw najbiedniejszych, tak zwanego Trzeciego Świata, świadczy, że handel międzynarodowy przynosi małe korzyści, a często hamuje i utrudnia rozwój¹.

Handel światowy określają zasady w większości wypracowane na systematycznie odbywających się konferencjach WTO – Światowej Organizacji Handlu. Owe Zasady zawierają regulacje obrotu towarowego.

Świat podejmuje różne formy pomocy krajom najuboższym. Jedną z takich inicjatyw jest próba zmiany zasad handlu między krajami bogatymi i biednymi na bardziej sprawiedliwy².

MGR DOROTA MARZEC – uczestniczka seminarium doktorskiego z międzynarodowych stosunków gospodarczych w Instytucie Ekonomii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, adrs do korespondencji: Wyższa Szkoła im. Króla Władysława Jagiełły w Lublinie

¹ A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Warszawa 2003, s. 375-376.

² G. Szymańska, W. Zięba, *Kawa czy herbata - za jaką cenę*, „Magazyn Obywatel” 2002 nr 1 – podaję za: www.obywatel.org.pl.; por. P. Marzec, *Stymulowanie bezpieczeństwa ekonomicznego przez organizacje międzynarodowe w świecie*, w: *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, red. T. Guz, K. A. Kłosiński, P. Marzec, Lublin–Tomaszów Lubelski: Wydawnictwo Polihymnia, 2006, s. 78-79.

W 2001 r. podczas Światowej Konferencji Organizacji Handlu w Doha, podjęto kwestię reformy międzynarodowego systemu handlowego (zwłaszcza artykułami rolno-spożywczymi) po to, aby światowy system handlowy stał się przychylniejszy potrzebom państw najuboższych.

W deklaracji końcowej tego zgromadzenia podkreślono konieczność podtrzymania procesu liberalizacji polityk handlowych oraz odrzucenia protekcjonizmu poprzez otwarcie nowej rundy wielostronnych negocjacji handlowych, w których będą brane pod uwagę przede wszystkim potrzeby, a także interesy krajów rozwijających się (zwłaszcza najbiedniejszych)³.

Ani w Doha, ani też podczas następnych sesji w 2003 i 2005 roku nie osiągnięto porozumień, ale zapewniono o kontynuacji negocjacji.⁴

W czerwcu 2005 r. również w Doha na Szczycie państw Grupy 77⁵ skupiającej państwa Południa wyrażono postulat, aby państwa bogatej Północy otworzyły rynki zbytu na artykuły rolno-spożywcze dla krajów biednego Południa, zmniejszyły subsydiowanie rolnictwa w krajach rozwiniętych⁶. Światowa Organizacja Handlu ma doprowadzić do całkowitej liberalizacji handlu, na to właśnie czekają najbiedniejsze kraje. W 2005 r. kraje rozwinięte przeznaczyły aż 106 mld USD na pomoc rozwojową. To największa z dotychczasowych kwot przeznaczonych na pomoc rozwojową. Kraje rozwinięte podjęły się zobowiązania przekazywania 0,7% PKB na pomoc krajom ubogim. Ze złożonej deklaracji wywiązały się: Norwegia, Holandia, Szwecja, Luksemburg, Dania⁷.

Kraje Trzeciego Świata są nękane licznymi problemami utrudniającymi normalne życie, jak: konflikty zbrojne, choroby (AIDS, HIV, malaria), brak dostępu do edukacji, niesprzyjające warunki klimatyczne, głód, brak dostępu do czystej wody. Do tej listy należy dodać brak dostępu do światowych rynków. Towary z ubogich państw to przede wszystkim surowce, artykuły rolne, tekstylia, które w konkurencji z produktami z bogatych krajów nie mają

³ K. A. Kłosiński, *Wprowadzenie do międzynarodowych stosunków gospodarczych*, Lublin 2006, s. 275.

⁴ *Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, „Rocznik Statystyczny” 2005/2006, Warszawa 2006, s. 108-110.

⁵ W tych negocjacjach brały również udział USA, UE.

⁶ Wartość subwencji w sektorze rolnym w USA, UE i Japonii wynosi 300 mld rocznie.

⁷ www.undp.org.pl. Polska 2005 r. na pomoc rozwojową przekazała 0,09 % PKB, a w 2006 r. ma wynieść 0,1 % PKB i zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami kwota ta będzie rosła, por. D. Marzec, P. Marzec, *Globalizacja a problemy krajów słabo rozwiniętych*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych” 1(2005), z. 2, s. 67-81.

szans ze względu na to, że produkty krajów wysokorozwiniętych chronione są przez cła i subsydia. Udział artykułów rolno-spożywczych krajów Południa w światowym rynku wynosi zaledwie około 10%. Z raportu Banku Światowego wynika, że aż 70% najbiedniejszej ludności świata żyje z rolnictwa, czyli 3 miliardy 600 milionów ludzi⁸.

Raport o Rozwoju Społecznym 2005 donosi, że najważniejsze na świecie bariery handlowe stworzono dla niektórych najuboższych krajów. Są kraje i regiony świata, które – choć uzyskują pewne zyski z eksportu – znajdują się na marginesie światowego rynku. Do takich należy choćby region Afryki Subsaharyjskiej. Dziś region ten zamieszkuje aż 689 mln ludzi a jego udział w eksporcie jest mniejszy niż Belgii, w której mieszka 10 mln ludzi⁹.

Na światowym Szczycie ONZ w Nowym Jorku 7 września 2005 r. stwierdzono, że polityka handlowa wobec krajów Trzeciego Świata jest niesprawiedliwa, pograża w ubóstwie i podtrzymuje społeczne nierówności. Należy obniżyć taryfy celne na import z krajów rozwiniętych (w Korei Płd. najwyższe cła importowe na żywność wynoszą aż 900%)¹⁰.

Międzynarodowa Organizacja humanitarna Oxfam szacuje, że sprzedaż bawełny przez USA po cenach dumpingowych kosztowało Afrykę 300 mln USD w latach 2001-2002, zaś Mozambik, Malawi, Etiopia w 2001 r. straciły 238 mln USD ze względu na brak dostępu do światowego rynku cukru. Rolnicy z krajów najbiedniejszych przegrywają na rynkach światowych w konkurencji z subsydiowanymi rolnikami. Europa wydała 51 mld dolarów na subsydia w gospodarkach rolnych, tj. około 40% budżetu UE, przy czym na ten sektor przypada tylko 2 % siły roboczej¹¹.

Jeffrey Sachs zadania dla naszego pokolenia sformułował następująco:

- „– pomoc w budowaniu systemów politycznych sprzyjających dobrobytowi człowieka, opartych na przyzwoleniu rządzonych;
- pomoc w budowaniu systemów ekonomicznych, które rozprzestrzeniają dobrodziejstwa nauki, techniki i podziału pracy we wszystkich częściach świata;
- pomoc w budowaniu współpracy międzynarodowej w celu zapewnienia wiecznego pokoju;

⁸ Por. P. Marzec, *Das globale Problem der Ernährung der Bevölkerung*, Disputationes Scientificalae Universitatis Catholicae In Ružomberok, 2005, nr 4 B, s. 20-26.

⁹ *Human Development Report 2005*, New York 2005, s. 115 i 117.

¹⁰ M. K u ż m i c z, *Rewolucja w rolnictwie*, Gazeta Wyborcza z dn. 11.01.2005.

¹¹ www.oxfam.org

– pomoc w propagowaniu nauki i techniki opierających się na ludzkiej racjonalności, aby wciąż wzbogacały możliwości stałej poprawy kondycji ludzkiej”¹².

Na świecie i Europie rozwinęła się inicjatywa Sprawiedliwego Handlu (w języku angielskim – *Fair Trade*, w języku hiszpańskim – *comercio justo*). Sprawiedliwy Handel to tylko jedna z propozycji, która umożliwia zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej krajów Trzeciego Świata, polegająca na zmianach prawnych, gospodarczych, obejmujących wymianę handlową między tymi krajami a państwami bogatymi. Można przyjąć, iż Sprawiedliwy Handel rozwinął się dzięki globalizacji we współczesnej gospodarce światowej, na co wpływ miały:

- rozwój nowych technologii,
- rozwój procesów demokratycznych w wielu krajach,
- zwiększenie wymiany towarowej w gospodarce światowej,
- zwiększenie możliwości transportowych i inne.

Na pewno bezpośredni wpływ na powstanie idei Sprawiedliwego Handlu miał rozwój organizacji *non-profit*, które za przedmiot swojej działalności obrały pomoc krajom Trzeciego Świata.

W teorii handlu nie ma rozróżnienia na handel sprawiedliwy i niesprawiedliwy. Pierwszym czy drugim staje się przez sprawiedliwą, bądź nie, politykę handlową. Idea Sprawiedliwego Handlu zrodziła się z potrzeby solidarności z najuboższymi, z pragnienia sprawiedliwości i rozwoju. Tak powstał międzynarodowy ruch promujący alternatywne zasady handlu międzynarodowego, jego uczestnicy nie łamią ani praw człowieka ani przyrody, przestrzegają zasad etyki. Sprawiedliwy Handel jest interpretowany w powiązaniu z rynkiem etycznym i wpisuje się w tzw. koncepcję ekonomii solidarności. Tworzy formy współpracy, które służą pomocą małym producentom, przynagla wielkie przedsiębiorstwa do respektowania praw człowieka w filiach obecnych w krajach rozwijających się, tworzy struktury oparte na wartościach solidarności i warunki do rozwoju lokalnej społeczności¹³.

Wypracowano międzynarodową definicję Sprawiedliwego Handlu, w której czytamy, że „jest to związek handlowy oparty na dialogu, przejrzystości i szacunku, który poszukuje większej prawości w handlu międzynarodo-

¹² J. Sachs, *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Warszawa 2006, s. 352.

¹³ Szerzej na ten temat zob. M. P. Kestemont, N. Fraselle, *Comercio justo y comercio ético: nuevas formas de relaciones comerciales*, „Puente @ Europa”, 2006, nr 2, s. 18-20.

wym. Wspomaga rozwój i gwarantuje prawa producentom i marginalizowanym pracownikom, szczególnie na Południu¹⁴. Organizacje Sprawiedliwego handlu przy wsparciu konsumentów, prowadzą kampanie informacyjne i kampanie na rzecz zmian w normach i praktykach handlu międzynarodowego, dążą do osiągnięcia wyznaczonych sobie celów tj.:

- tworzenie trwałych, partnerskich, bezpośrednich relacji między producentami z ubogich krajów a konsumentami z krajów bogatych,
- pomoc producentom z ubogich krajów w dostępie do światowego rynku,
- propagowanie zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem ochrony środowiska, bezpieczeństwa ekonomicznego i równości społecznej.

Sprawiedliwy handel jest partnerem w handlu między producentami a kupującymi dla zwiększenia dostępu producentów do rynków, promuje zrównoważony rozwój. Sprawiedliwy handel staje w obronie marginalizowanych i nieuprzywilejowanych producentów. Producentom z biednych krajów gwarantuje¹⁵:

- uczciwe warunki transakcji,
- uczciwą cenę za produkty, która nie tylko pokrywa koszty uprawy, zbiorów, ale pozwala inwestować w rozwój społeczny i ekonomiczny,
- długoterminowe kontrakty,
- edukację w celu usprawnienia i zwiększenia produkcji oraz zwiększenia sprzedaży.

W swoich działaniach kieruje się następującymi zasadami:

- potrzeby człowieka ważniejsze od zysku,
- szacunek dla środowiska naturalnego,
- dążenie do poprawy warunków życia i pracy dla producentów z ubogich krajów,
- kupowanie bezpośrednio u drobnych producentów z ubogich krajów,
- promowanie równości wśród kobiet i mężczyzn,
- walka z wyzyskiwaniem pracy dzieci i niewolników,

¹⁴ B. B o w e n, Anuario 2001 EFTA, s. 26. Definicję wspólnie wypracowały największe europejskie organizacje Sprawiedliwego Handlu.

¹⁵ Por. C. T a d r o s, M. C. M a l o, *Comercio equitativo del café: Equal Exchange, un modelo cooperativo de solidaridad*, „CAYAPA Revista Venezolana de Economía Social”, 2003, nr 6, s. 17-19.

– dbanie o rozwój dobrych i korzystnych relacji między sprzedawcami a kupującymi¹⁶.

Nurt alternatywnego handlu rozpoczął się około 40 lat temu, a jego dynamiczny rozwój przypada na lata osiemdziesiąte. W działalność na rzecz Sprawiedliwego Handlu angażują się organizacje wyznaniowe, organizacje działające na rzecz rozwoju, organizacje humanitarne, a także typowe organizacje wyspecjalizowane w dziedzinie Sprawiedliwego Handlu. Warto zaznaczyć, że Sprawiedliwy Handel nie jest pomocą charytatywną ani humanitarną, stwarza możliwości, dzięki którym uboga ludność sama może się utrzymać i przyczynić do rozwoju lokalnej społeczności.

Uczestników Sprawiedliwego Handlu można podzielić cztery wymienione grupy (rys. 1).

1. Organizacje producentów – znajdują się w samym centrum Sprawiedliwego Handlu, wytwarzają takie produkty jak: kawa, kakao, wino, przyprawy, herbata, biżuteria, szkło, instrumenty muzyczne i cały szereg innych wyrobów rękodzielniczych¹⁷.

2. Organizacje importerów – ich działalność polega na nabywaniu produktów od organizacji producentów po słusznej, czyli sprawiedliwej cenie, a więc takiej, która pokrywa koszty produkcji i pozwala na inwestycje. Uczciwa cena pozwala tworzyć grupom ludzi lepsze warunki życia, inwestować w środki transportu, edukację, ochronę zdrowia, doprowadzenie wody czy elektryczności itp. Kupujący mają pewność, że przy wytwarzaniu produktów, które rozpowszechniają organizacje Sprawiedliwego Handlu, nie są wykorzystywani producenci, nie jest wykorzystywana praca dzieci, a produkty wytwarzane są w bezpiecznych warunkach z poszanowaniem środowiska naturalnego. Organizacje importerów pełnią też rolę: doradczą w zakresie rozwijania produktów, szkoleniową – głównie w zakresie zarządzania i wspierającą – w sprawach ekonomicznych i społecznych.

Do najważniejszych organizacji importerów Sprawiedliwego Handlu w Europie należą:

– Niemiecka GEPA, której roczny obrót w 1999 r. wyniósł 29,8 mln euro, a w 2004 r. – 39,7 mln euro;

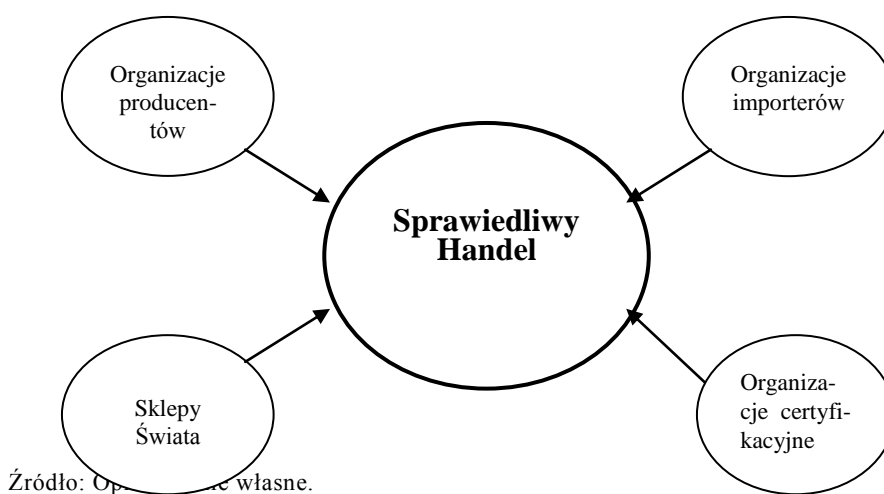
¹⁶ Por. *Status Stowarzyszenia Sprawiedliwego Handlu „Trzeci Świat i My”*

¹⁷ Szerzej na temat organizacji producentów na przykładzie producentów wina w Chile piszą: T. Mori, M. C. Malo, *Impactos del comercio justo del vino. Tres casos de empresas colectivas de productores en Chile*, „Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa”, 2003, nr 46, s. 265-289.

- Włoska Ctm-Altromercato, której roczny obrót w 1999 r. wyniósł 9,3 mln euro, a w 2004 r. – 34,3 mln euro;
- Holenderska Fair Trade Organisatie, której roczny obrót w 1999 r. wyniósł 15,9 mln euro, a w 2004 r. – 20,7 mln euro;
- Brytyjska Cafedirect, której roczny obrót w 1999 r. wyniósł 12,0 mln euro, a w 2004 r. – 25,2 mln euro;
- Brytyjska Traidcraft, której obrót w 1999 r. wyniósł 12,4 mln euro, a w 2004 r. – 20,6 mln euro;
- Belgijska Oxfam Fairtrade, której roczny obrót w 1999 r. wyniósł 5,0 mln euro, a w 2004 r. – 15,5 mln euro;
- Szwajcarska Claro Fair Trade, której roczny obrót w 1999 r. wyniósł 8,3 mln euro, a w 2004 r. – 11,5 mln euro¹⁸.

W każdej z tych organizacji obroty w 2004 r. znacznie wzrosły w porównaniu z rokiem 1999.

Rys. 1. Uczestnicy sprawiedliwego handlu

Źródło: Opracowanie własne.

3. Organizacje koordynujące cały proces handlowy – zajmują się sprzedażą detaliczną, prowadzą wyspecjalizowane sklepy (World Shop – Sklepy Świata), a także działalność: informacyjną (na temat problemów między Północą a Południem, na temat możliwości niesienia pomocy), edukacyjną

¹⁸ J. M. Krier, *Fair Trade in Europe 2005*, Brussels 2005, s. 28.

(dotyczącej produktów Sprawiedliwego Handlu), kooperacyjną (dotyczącą współpracy z innymi organizacjami pozarządowymi w celu zwiększenia wsparcia działalności lobbingowej. Produkty sprzedawane są także w supermarketach, komercyjnych sklepach czy przez Internet).

4. Organizacje certyfikujące – zajmują się oznaczaniem produktów i gwarantują, że sprzedawany produkt i cały proces handlowy spełnia wszystkie wymogi sprawiedliwego handlu.

Sprawiedliwy Handel rozwija się dynamicznie (tab. 1). Rośnie liczba organizacji zaangażowanych w Sprawiedliwy Handel (organizacje importerów, Sklepy Świata, organizacje certyfikujące), jednocześnie wzrastają obroty oraz udział poszczególnych produktów na rynkach krajowych (tab. 2).

Tab. 1. Dynamika sprawiedliwego handlu w Europie

	2000	2004	Wzrost (%)
Organizacje importerów	97	200	106
Punkty Sprzedaży			
Sklepy Świata	2270	2584	4
Supermarkety	43100	56700	32
Inne	1800	19300	7
Razem	63800	78900	24
Zatrudniony personel			
Organizacje importerów	746	851	13
Organizacje sklepów świata	32	107	234
Organizacje certyfikacyjne	71	113	59
Razem	849	1071	26
Obrót (w mln euro)			
Organizacje importerów	118900	243300	105
Sklepy Świata	41600	103100	148
Organizacje certyfikujące	208900	59700	186
Edukacja, Public Relations, Marketing (w mln euro)			
Organizacje importerów	5600	1400	104
Sklepy Świata	1000	1700	70
Organizacje certyfikujące	3500	5100	46
Razem	10100	18300	81

Źródło: *El comercio justo en cifras*, „Puente @ Europa”, 2006, nr 2, s. 15.

Z roku na rok udział produktów Sprawiedliwego Handlu w światowym rynku jest coraz większy, co wyraźnie ilustrują poniższe dane.

Tab. 2. Udział Sprawiedliwego Handlu w rynku kawy – w wybranych krajach Europy (w %).

Kraj	1999	2004
Wielka Brytania	1,5	20,0
Szwajcaria	3,0	6,0
Austria	0,7	2,3
Dania	1,8	2,0
Belgia	1,0	1,7
Niemcy	1,0	1,0
Norwegia	0,3	0,9
Finlandia	0,3	0,4

Źródło: J. M. Krier, *Fair Trade in Europe 2005*, Brussels 2005, s. 30.

W Europie powstały cztery międzynarodowe organizacje pozarządowe zajmujące się Sprawiedliwym Handlem, skupiają organizacje z różnych krajów w celu wzmocnienia sił w służbie sprawiedliwości opartej na zasadach etycznych.

1. Międzynarodowa Federacja Handlu Alternatywnego – IFAT (International Federation for Alternative Trade) założona w 1989 r., skupia 270 organizacji w 60 krajach, zrzesza pracodawców z Południa i organizacje handlowe Północy.

2. Europejskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu – EFTA (European Fair Trade Association) powstało w 1990 r., skupia 12 organizacji importerów w 9. krajach Europy.

3. Sieć Europejskich Sklepów Świata – NEWS! (Network of European Worldshops) powstała w 1997 r. i reprezentuje ok. 3.000 sklepów, zajmuje się głównie dystrybucją towarów Sprawiedliwego Handlu.

4. Międzynarodowa Organizacja Certyfikacyjna Sprawiedliwego Handlu – FLO-I (Fairtrade Labelling Organizations International) założona w 1997 r., skupia 17 organizacji, a zajmuje się kontrolą przestrzegania utworzonych norm i kryteriów dla produktów oraz przestrzeganiem zasad używania znaku certyfikacyjnego. Produkty Sprawiedliwego Handlu opatrzone są znakiem certyfikacyjnym, który w krajach Europy został ujednolicony w 2003 r.¹⁹

¹⁹ Por. P. Laguna, Z. Cáceres, A. Carimentrand, *Del altiplano sur boliviano hasta el mercado global: coordinación y estructuras de gobernanca en la cadena de valor de la quinua orgnica y del comercio justo*, „Agroalimentaria” 2006, nr 22, s. 69-70.

Na polskim gruncie ideę Sprawiedliwego Handlu rozpowszechnia Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu „Trzeci Świat i My”, zarejestrowane w 2004 r.²⁰ Stowarzyszenie 23 listopada 2005 r. podpisało umowę z niemiecką organizacją TransFair, umożliwiającą sprowadzanie do Polski towarów oznaczonych etykietką „Fair Trade”.

Jeśli handel międzynarodowy ma wspomóc w rozwoju najbiedniejsze kraje świata, to wiele zależy od najbliższych negocjacji w ramach WTO. Sprawiedliwy Handel jest szczególnym rodzajem wymiany międzynarodowej. Angażuje wiele podmiotów (między innymi: producentów, importerów, organizacje certyfikujące, organizacje non-profit). Zasadniczo wpływa na rozwój społeczności lokalnych (np. przez rozwój przedsiębiorczości), jak i na zmiany zachowań konsumentów (świadomy wybór produktów Sprawiedliwego Handlu). Mimo że w skali handlu światowego Sprawiedliwy Handel ma bardzo niewielki udział to wyraźnie widać, że dynamicznie się rozwija. Jego idea i działające organizacje dowodzą, że jest możliwy taki handel między bogatą Północą a biednym Południem, aby korzyści odnosiły wszystkie strony zaangażowane w proces handlowy.

MODERN TENDENCIES IN INTERNATIONAL TRADE – FAIR TRADE

Summary

Fair trade is a special kin of international exchange. It includes many participants, such as producers, importers, certifying and non-profit organizations. It influences the development of local societies and consumers' behaviour changes. Although the participation of Fair Trade is rather small in world trade scale, it is clear that it develops dynamically. Its idea and working organizations prove that it

²⁰ Niewielki asortyment produktów Sprawiedliwego Handlu można nabyć w sklepach Gdańska, Gdyni, Warszawy. Adresy sklepów i wiele informacji na temat Stowarzyszenia znajduje się na stronach: www.sprawiedliwyhandel.pl, informacje na temat Sprawiedliwego Handlu między innymi: www.fairtradeonline.com, www.oxfam.org.uk, ww.sprawiedliwyhandel.org.

is possible to trade between rich North and poor South in such a way that it can be beneficial for all participants.

Słowa kluczowe: Sprawiedliwy handel, Trzeci Świat, globalizacja, organizacje międzynarodowe.

Key words: Fair Trade, the Third World, globalization, international organizations.